

ВПЛИВ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ НА ТЕ, ЯК ФОРМУЄТЬСЯ ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ НАРОДНОГО ЖИТЛА

Божинський Н.І., студент 5 курсу, архітектурний факультет

Мироненко В.П., доктор архітектури, професор

Харківський державний технічний університет
будівництва та архітектури

Анотація. В статті розглянуто, як народні традиції впливали на те, як розвивалося народне житло, його предметно-просторове середовище.

Ключові слова: народня архітектура, традиційне житло, традиція в архітектурі.
Аннотация. Божинский Н.И., Мироненко В.П. Влияние народных традиций на то, как формируется предметно-пространственная среда народного жилища. В статье рассматривается как народные традиции влияли на то, как развивалось народное жилище, его предметно-пространственная среда.

Ключевые слова: народная архитектура, традиционное жилье, традиция в архитектуре.

Annotation: Bozhinski N.I., Mironenko V.P. Influence of folk traditions on that, how the subject-spatial environment of the folk dwelling is formed. An influence of the national traditions on the folk dwelling are outlighted in the article.

Key words: folk architecture, tradition dwelling, tradition in architecture.

Актуальність теми. Попередня тоталітарна політика СРСР і сучасна глобалізована культура створили безлике, аморфне архітектурне середовище. Традиційну сільську й містечкову архітектуру, що вона зберігає національний кольорит архітектури в інших країнах Європи, знищив радянський режим. Тому це середовище зараз перебуває на “культурних манівцях”. Народ не може жити в архітектурному середовищі, яке позбавлене власної національної “кодифікації”, окремої від інших національних спільнот. Тому вивчити народні традиції, що впливають на розвиток народнього житла, дозволить зрозуміти глибинні принципи розвитку національно спрямованої архітектури.

Зв’язок роботи з важливими науковими й практичними завданнями. Ця розвідка зроблена відповідно до плану науково-дослідницької роботи Харківського державного університету будівництва й архітектури й перебуває в колі наукових досліджень кафедри дизайну архітектурного середовища, які приділені проблемам реабілітації та зберегу пам’яток архітектури.

Аналіз останніх публікацій. Серед досліджень народнього житла, його національні традиції, предметно - просторове середовище розглядали, зокрема, Войтович В., Шевченко Є., Пономарьов А., та и. Українську народню архітектуру досліджували архітектори, науковці й аматори, що переймалися її збереженням і розвитком.

Проте більшість розвідок були описовими, тільки найсучасніші розвідки почали підходити до традицій в українській архітектурі системніше, зокрема це бачимо в Є. Шевченка. Хоча й глибші дослідження не досить пов'язані з далшим розвитком традицій в сучасній архітектурі.

Мета дослідження: дослідити, як впливали народні традиції на те, як формується предметно-просторове середовище народного житла.

Висліди дослідження. Формується народне житло завжди під впливом багатьох чинників. Це й соціальні чинники, й фінансові й багато інших. Але найвизначальнішими завжди є народні традиції нації. Вони якраз убирають у себе всі ці чинники. Але перед усе треба окреслити, які традиції впливають на кожен елемент предметного середовища. Це розполог споруд на подвір'ї; розмісток приміщень та структура житла; об'ємний розв'язок житла; розмісток і кількість меблів; розмісток "артефактів"; кольористика житла.

Тепер наведемо різні традиції в побутовому житті, що формують предметний простір народного житла: звичай закладин житла; будівництво, що супроводжується різними символічними звичаями; символічна нумерологія українців; релігійні традиції; весільні звичаї; прадавні традиції способів будівництва. Крім того, походження багатьох, особливих для української народної архітектури традицій пов'язане з багатовіковою практикою, коли використовувано різноманітні місцеві матеріяли - дерево, цегла, вапняк, черепашник, глина.

Клімат, місцеві матеріяли, засоби будівельного виробництва й побут визначили кінцеві форми житла. Деревина з лісу дала змогу розвинутися зрубіві, а пізніше й каркасові чи глино-вальковим конструкціям, із яких зводжено стіни. Глина, біла й жовта, дозволила увести в архітектуру хати барви: білі стіни, буро-червона призьба, золотава або ж сірувато-брунатна стріха внесли в кольористику села Центрального краю свою оптимістичну й дуже стриману гаму, на Поділлі вона ввібрала в себе блакить неба, рожеві й ясно-зеленаві барви. На Поліссі й у Карпатах переважав колір природного дерева – золотавий, брунатний. А центром, її стала під. Поряд із нею біля дверей був мисник, що був убудований в стіну (згадаймо вбудовані шафи, ті що називаються "стінка"). Проти печі в чільній (фасадній) стіні завжди влаштовувало вікно, яке освітлювало місце, де готовано їжу, яка була біля печі. З другого боку від печі містилося спальне місце, там установлювано під або ж ліжко. Над ним у стіні було прорізане зовсім маленьке, на одну квартиру, віконце (називалось— визір). Дальній од печі кут одведено під святкове місце (красний кут),

там стояв стіл, накритий білим обрусом із хлібиною й сільничкою. Красний кут освітлювано з двох боків вікна, а між ними й над ними була божниця, де стояли ікони, пам'ятні малюнки чи світлини батьків і родичів. На свято вікна прикрашано вишитими рушниками. Під стінами ставлено лавки на різьблених стоянах.(2) У бідних хатах підлога була глиняна, через те її треба було щотижня поновлювати (мазати глиною), в багатих сім'ях підлога була дерев'яна (хата на помості). Отже плановання світлиці було суто функційним, позбавлене випадковостей, кожне місце мало певне призначіння, своє обладнання та свою форму. На стелі виділялась важлива конструктивна форма, головна балка — сволоок, він уособлював міцність, непорушність дому й сім'ї. На ньому, найчастіше різьбленому, карбовано рік побудови, сонячні знаки або хрести й обрядові написи. (2, 3). Класичне народне українське житло було двокамерним (світлиця + сіни), трикамерним (світлиця + сіни + хатина або світлиця + сіни + комора). В кінці XIX—на початку XX ст. хата почала ускладнюватись за своїм планованням, збільшувалась кількість кімнат, виділилась кухня. Традиційна хата зовні була мальовничою: білі стіни, невеликі вікна виділені облямівками, двері часто прикрашені різьбліннями, фігурне вирізовання застосовувано, як оформлювано зовнішні кінці кроков, кронштайнів — гребнів, підстрішні лиштви, різьбленими також бували і стовпчики галерій. Накривав хату високий солом'яний дах (стріха), в містах, що багаті на деревину, хату вкривано тесом. Образ хати не був зовсім однаковим на всіх теренах України, загалом зберігаючи одну й ту ж класичну схему від Карпат аж до Кубані, він дістав низку різновидів. Той, що описано, був притаманним Центральному краєві. В Західньому краї хата була наймонументальнішою, там панувало дерево, різьбління, надзвичайно ефектними були хати з галеріями, суцільні садиби — гражди. В Східньому краї, на Слобожанщині (навколо Харкова) хати мали не такі високі дахи, плановання було компактнішим, опасання чи ганки також надавали їм великої виразності.(1) Притаманні Середній Наддніпрянщині, Полтавщині, Слобожанщині вільна забудова садиби, доцільний розмісток господарських споруд, поставлена до вулиці причілком хата, простягнутий у глибину простір двору, що сягав комори й клуні, за якими був садок і стелився город — таким був поширений розв'язок планування садиби. Траплялись інші варіанти — до вулиці підходив садок, а за ним був двір і город.(1) Отже, розглянувши процес, як формувалося народне середовище, можна сказати таке. Народні традиції формувались сторіччями, підбираючи найоптимальніші розв'язки поточних будівельних та середовищних проблем. Себто,

вищенаведений розполог споруд на подвір'ї впливає з двох головних чинників: 1) функційности, 2) традиції (“бо так здавна ведеться”). Певна річ, велику ролю відіграє й естетичне уподобання – але й його часто сформувала “функційна традиція”, часто й несвідомо. Розмісток приміщень та структура житла, як говориться й вище, розвивалася з трипільських часів та й раніше. Як слушно зазначає професор Х. Вовк, житло з однокамерного розвинулося далі й у ХІХст. набуло відомих нам розвинених форм (1). Відповідно, планування, призначення приміщень, можна з певністю сказати, були “спадковими”. Тобто за законами передаваної традиції.

Об'ємний розв'язок житла не є винятком: він, будучи цілком функційним, передавався традицією. Це й не дивно, бо кожен відтворювач народнього житла не міг аналізувати всі обставини й чинники наново, щоб з'ясувати найдоцільніші об'єми й форми. Через те й переймав традицію й далі.

Перспективи дальших досліджень у цьому напрямку. В дальшій роботі треба глибше й системніше вивчити національні традиції в українській народній архітектурі, виявити й позначити й засоби принципи, як формувалася народня архітектура. Визначити перспективи, як використати ці принципи в сучасній архітектурі.

Висновки. Меблі й їхній розмісток надиво стали в українців по всьому ареалу розселення. Тут традиція взагалі найпоказовіша. Все тут “спадкове”. Кожна з меблів обросла через свою сталість і незмінність масою звичаїв, забобонів, тощо. Так звані “артефакти” – що є також іноді й меблями, це, наприклад, “божник”, скриня, маса різноманітних призначеннями рушників, піч, покуть, та інше – це чисто традиційні речі, що власне й формують предметне середовище народнього житла. Кольористика народнього житла виходить з: 1) місцевих будівельних матеріялів, 2) естетичних уподобань, 3) традицій щодо розмальовування.

Таким чином, народнє житло сформоване цілком виходячи з народніх традицій, які й собі розвинулися з об'єктивних етнічних, функційних і місцевих чинників. Це дає підставу використовувати й у наш час народні традиції, як об'єктивно доцільні й функційні.

Література:

1. Студії з української етнографії та антропології./ Вовк Х. – К.: Мистецтво, 1995. – 92-114 с.
2. Українська мітологія / Войтович В. – К.: “Либідь”, 2002. – 381 с.
3. Народня деревообробка в Україні/ Шевченко Є. – К.: “Артанія”, 1997. – ХХ с.
4. Культура й побут населення України/ Наумко М. та ин. – К.: Либідь, 1993.
5. Українська минувшина/ Пономарьов А. та и. К.: Либідь, 1994. – 256 с.

Надійшла до редакції 28.03.06